

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ОСВІТА ОСІБ З
ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ В ДІЇ:
РЕАЛІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

29 ЛЮТОГО **2024** РОКУ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ**

**Матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених
«Освіта осіб з особливими потребами в дії: реалії в умовах війни»**

29 лютого 2024 року

м. Київ

УДК 376.378.147.

«Освіта осіб з особливими потребами в дії: реалії в умовах війни»

Матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених, 2024. - 106 с.

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками Всеукраїнської конференції молодих вчених **«Освіта осіб з особливими потребами в дії: реалії в умовах війни»** (29 лютого 2024 року).

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.

© Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, 2024

© Автори статей, 2024

ЗМІСТ

Абакумова І. В., ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	6
Балинська М. В., ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БАР'ЄРІВ ТА КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	9
Боярчук А.М., ГЕНЕЗА НАУКОВОЇ ДУМКИ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД».....	15
Бродецька А.А., ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ.....	21
Буркова А.М., ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ.....	26
Волошина О.Ю., ДО ПИТАННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНИМ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	30
Дука В.В., КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИЙ ПРОЦЕС У СПЕЦІАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ.....	33
Іщук В.В., ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ.....	38
Кисла О.П., ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ РЕТТА.....	42
Крамчанінов Ю.О., ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	47
Кузьміна С.В., ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	51

3. Мерсіянова Г.М. Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей: посібник. К.: Педагогічна думка, 2012. 80 с.
4. Чеботарьова О.В. Особливості соціалізації школярів із порушеннями розумового розвитку засобами професійно-трудового навчання. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Вип. 17. Київ, 2015. С. 265-268.

Балинська Марина В'ячеславівна,
викладач кафедри спеціальної педагогіки
і психології та інклюзивної освіти
комунального закладу «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради,
аспірантка Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Харків, Україна

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БАР'ЄРІВ ТА КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

В процесі генези особистості, кризових та літичних періодів її розвитку особлива роль належить спілкуванню. Дослідження цього питання завжди займало важливе місце серед наукових пошуків. Адже цей процес є важливим для всіх людей, незалежно від віку, статі та інших характеристик. Проте у підлітковому віці спілкування набуває виняткового значення. Саме в процесі спілкування у підлітків із тяжкими порушеннями мовлення з'являються як похідний утвір «комунікативні бар'єри», які провокують неспроможність підлітка адекватно діяти, комунікувати та взаємодіяти в соціумі. У дослідженні проблеми бар'єрів у процесі спілкування підлітків особливої уваги потребують діти даної вікової категорії, які мають особливі освітні потреби, зокрема тяжкі

порушення мовлення (далі ТПМ). Варто зауважити, що актуальність заявленої проблематики зумовлена, наступними чинниками, по-перше, в умовах сучасного реформування освіти України посилена увага приділяється проблемам навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами. По-друге, процес спілкування, комунікації та взаємодій підлітків із ТПМ ускладнений саме порушеннями мовленнєвої сфери, що у свою чергу може провокувати виникнення або загострення комунікативних бар'єрів. Актуальність даного питання посилюється тим, що ситуація у нашій країні, воєнні дії можуть стати стресогенними факторами, що мають вплив на всіх людей, особливо на психіку таких дітей, які мають особливі освітні потреби [1, 2023]. Це у свою чергу може викликати або посилювати прояви різних бар'єрів, в тому числі комунікативних. Це підтверджує актуальність вивчення та подальшого дослідження цього питання, саме чому і присвячена дана публікація.

Дослідження проблеми комунікативних бар'єрів доцільно почати із актуальності та аналізу загально-психологічних особливостей процесу спілкування. Спілкування у нашому житті займає дуже важливу роль. Ми народжуємось, дорослішаємо, розвиваємось та проживаємо в соціумі. Багато видів нашої діяльності пов'язані та відбуваються саме через спілкування та взаємодію один з одним. Людині важко розвиватися, працювати, самовдосконалюватися та загалом відчувати себе щасливою не контактуючи з іншими. Спілкування є однією з основних потреб людини, яка живе в суспільстві. Ця потреба може бути як духовною та особистісною, так і певною необхідністю взаємодії в процесі діяльності. Саме тому вивчення цієї теми є актуальним у будь-які часи та вікові періоди. Вивчення та дослідження процесу спілкування є важливим в процесі онтогенезу людини та розвитку суспільства, в якому воно відбувається та в якому розвивається людина.

Саме поняття «спілкування» має різностороннє тлумачення. Низка науковців (Дж. Мід, В. Москаленко, Л. Савенкова) розглядає спілкування з точки зору процесу взаємодії людей, за якої відбувається обмін інформацією за

допомогою різних засобів комунікації з метою встановлення взаємовідносин. Спілкування як кодування та декодування інформації, яке підпорядковане важливим психічним механізмам і закономірностям, було запропоновано Ч. Осгудом. Відповідно до ігрового підходу Е. Берна, спілкування розглядається як взаємодія, що відбувається в ігровій та неігровій формі [2, 2014]. Ми визначаємо спілкування як взаємодію двох (чи більше) людей, що направлена на координацію їх зусиль з метою встановлення та налагодження стосунків і досягнення спільних результатів. Варто зазначити, що спілкування – це не просто діяльність, а взаємодія. Воно виникає й існує між учасниками, з яких кожен рівно являється носієм активності й може очікувати її від своїх партнерів [3, 2014].

Особливого значення набуває спілкування саме у підлітковому віці. Важливими психологічними новоутвореннями підліткового віку є: особистісне самоствердження, дорослість, потреба у спілкуванні, значне збільшення контактів, перегляд встановлених раніше переконань та уявлень, формування нового світогляду, засвоєння цінностей і норм підліткового середовища, тощо.

Вікові особливості спілкування у підлітковому віці були предметом дослідження Д. Майєрс, Ф. Райс (2010), та ін. Відносини між підлітками та специфіку їх потреби у спілкуванні досліджували Ж. Піаже, та ін. Зокрема, К. Седих зазначає, що спілкування підлітка з однолітками є надзвичайно важливим фактором, що впливає на формування його особистості [4, 2019]. Ці та інші підходи до вивчення психології спілкування та міжособистісних стосунків у підлітковому віці є свідченням загостреної уваги дослідників до даної проблеми, і саме тому вона потребує подальшого детального аналізу в умовах сучасного соціуму.

Загалом підлітковий вік характеризується тим, що вся психічна сфера підлітка підлягає інтенсивним перетворенням. Характеристикою підліткового віку є те, що під час нього відбувається вступ дитини у нову ситуацію соціального розвитку, яка полягає у прагненні до самостійності й автономії від дорослих і прагненню до спілкування з однолітками. Що відповідає думці про

те, що у підлітковому віці постає важливість міжособистісного спілкування, яке набуває у цьому віковому періоді особливого значення.

Проте у процесі спілкування підлітків також можуть виникати труднощі та певні бар'єри. У процесі комунікації підлітків можуть виникнути певні перепони, які мають різну природу походження та характер прояву. Загалом комунікативним бар'єром є все те, що перешкоджає і не дозволяє відбутися ефективній комунікативній дії [5, 2010].

Труднощі, з якими людина зустрічається в спілкуванні є однією із складних проблем психології. У загальному ключі стан труднощів у спілкуванні – це стан, що суб'єктивно переживається людиною, певні «збої» в реалізації запланованого спілкування внаслідок неприйняття партнером зі спілкування, його дії, нерозуміння тексту, нерозуміння партнера, зміни комунікативної ситуації, або власного психологічного стану [3, 2014].

Комунікативні бар'єри також можна умовно розділити на труднощі соціального і психологічного характеру. Бар'єри можуть виникати через відсутність розуміння: (різна мова, соціально-психологічні відмінності тощо). Проте бар'єри комунікації можуть мати і психологічний характер. Вони можуть з'являтися через індивідуальні психологічні особливості осіб, які спілкуються, або за умови сформованих специфічних психологічних відношень до партнера: недовіри, неприязні, тощо [4, 2014: 203].

Важливими є дослідження, результатом яких стало створення типології комунікативних бар'єрів. Одна з таких була запропонована В. Муравським, що описано у роботі, що присвячена дослідженню комунікаційних бар'єрів в організації обліку і контролю (Муравський, 2015). Згідно систематизації комунікаційних бар'єрів, що розроблена автором, бар'єри було розподілено у наступні групи: інформаційні перешкоди (пов'язані із надлишком, невідповідністю та недостовірністю інформації); організаційні перешкоди (пов'язані зі складнощами організаційного характеру); соціальні перешкоди (проявляються у недовірі, відсутності поваги, неформальних комунікаціях та

різному психологічному стані і рівні конфліктності); технічні перешкоди (складнощі технічного характеру); економічні перешкоди.

Н. Сопілко у своїй роботі, що присвячена дослідженню особливостей подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання, виділяє три групи психологічних бар'єрів, що виникають у студентів у процесі осолодіння іноземною мовою: емоційні (зумовлені високим рівнем тривожності, неадекватною самооцінкою, рівнем домагань, прагненням до визнання та авторитету), когнітивні (полягають у нерозумінні інформації) та комунікативні (характеризується скутістю, невпевненістю в різних ситуаціях спілкування) (Сопілко, 2009).

Проблема подолання бар'єрів в освітньому середовищі відповідає політиці безбар'єрності, що є Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні, відповідно до якої безбар'єрність розуміється як філософія суспільства, у якому немає обмежень. Виходячи з того, що бар'єри - це певні труднощі на шляху до певної мети, що заважають або унеможливають її досягнення, в освітньому середовищі вони можуть бути наступними: архітектурні, інформаційні, процедурні, психологічні, економічні та нормативні [6, 2021]. Головною ідеєю є створення середовища, у якому буде комфортно всім, а також підґрунтя для внутрішньої готовності кожного громадянина до цього (Зеленська, 2021). Детальної уваги потребує створення умов безбар'єрності у сфері освіти підлітків, в тому числі з особливими освітніми потребами, зумовленими тяжкими порушеннями мовлення.

Виходячи із вищезазначеного, можемо зробити висновок про те, що спілкування – є важливим процесом в житті кожної людини. Багато видів діяльності пов'язані та відбуваються саме через спілкування та взаємодію один з одним. Спілкування є однією з основних потреб людини. Поняття «спілкування» має різновекторне тлумачення. Одним із підходів є розглядання спілкування як комунікативний вид діяльності, який проявляє практичну активність суб'єкта. Особливої уваги у дослідженні спілкування потребує саме

підлітковий вік. Адже він є важливим етапом в житті та розвитку особистості. Саме у підлітковому віці спілкування набуває особливого значення. У дослідженні проблеми подолання бар'єрів особливої уваги потребують учасники освітнього процесу, які мають особливі освітні потреби, зокрема порушення мовлення. Подолання та попередження бар'єрів є однією з головних задач освіти осіб з особливими потребами. Перспективи майбутніх наукових студій будуть мати стосунок до створення структурної моделі дослідження комунікативних бар'єрів у підлітків із тяжкими порушеннями мовлення та розкриття особливих освітніх потреб (труднощів) та необхідної підтримки для даної категорії учасників освітнього процесу.

Список літературних джерел:

1. Рібцун Ю. В. Психолого-педагогічна підтримка дітей із заїканням в умовах війни: навч.-метод. посіб. Київ:ФОП Цибульська В. О., 2023.132 с.
2. Козирев М. П. Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2014. Вип. 1. С. 201–211.
3. Балинська М. В., Іванова О. Ф. Емоційні бар'єри та емпатія в процесі міжособистісного спілкування підлітків з різного соціального оточення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 1110 серія «Психологія»*. 2014. Вип. 55. С. 22 – 26.
4. Седих К.В., Моргун В.Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів. – 3-е вид., доп. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 272 с.
5. Дмитрієва С. М. Психологічні особливості комунікативних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні. *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. Саух І. В. С. 247–250.*

6. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, Київ. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

Боярчук Андрій Миколайович,
аспірант Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ГЕНЕЗА НАУКОВОЇ ДУМКИ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД»

В наш час велика кількість науковців переймаються питанням, щодо дослідження психологічного супроводу. Наразі, через розвиток нових технологій, збільшення кількості дітей які потребують постійної підтримки з боку спеціалістів, питання психологічного супроводу набуває все більшого значення.

На сьогодні поняття психологічного супроводу є одним з найбільш важливих компонентів в системі освіти та супроводу родин загалом. Головну мету супроводу, можемо визначити як забезпечення психологічного стану дітей та їх процесу соціалізації. Також допомога всій родині в плануванні супроводу дитини.

Мета тез полягає в аналізі стану теорії з наукової проблеми психологічного супроводу в сучасних наукових дослідженнях.

Генеza поняття психологічного супроводу презентована різнобічно в педагогіці, психології. Зокрема досліджено наступні аспекти: психологічний супровід батьків дітей раннього віку з особливими освітніми потребами вивчали О. Реброва, А. Чобанян, питання психологічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання вивчала науковиця Л. Гречко, психологічну